

Onderzoeksrapport

Jongeren, geldstress en vraagverlegenheid

Schaarste en vraagverlegenheid bij jongeren in Haarlemmermeer

1 maart 2023

Paula Smith
Sylvia Kiewiet-van Ginkel

iholland
hogeschool

Nova College
Regionaal Opleidings Centrum

MeerWaarde

PLANGROEP

Jongeren, geldstress en vraagverlegenheid

Schaarste en vraagverlegenheid bij jongeren in Haarlemmermeer

Auteurs

Paula Smith en Sylvia Kiewiet-van Ginkel

Onderzoekslijnen

Lectoraat Empowerment & Professionalisering Hogeschool Inholland

Soort object

Onderzoeksrapport

Datum

1 maart 2023

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1 Doel en onderzoeksvragen	3
1.2 Aanpak van het onderzoek	3
2. Individuele interviews	5
2.1 Herkenning en erkenning van vraagverlegenheid	5
2.2 Een hulpvraag stellen	6
2.2.1 Zorgverzekering	7
2.2.2 Opleiding	7
2.2.3 Uit huis gaan	7
2.2.4 Hulpvragen	7
2.3 Ondersteuning	8
2.3.1 Onderwijs	8
2.3.2 De gemeente	9
2.3.3 Het sociaal werk	9
3. Groepsinterviews	11
3.1 Perspectief van professionals	11
3.2 Perspectief van jongeren	12
4. Conclusie en aanbevelingen	13
5. Referenties	15

Afbeelding omslag: Symposium
 kindarmoedeweek Haarlemmermeer,
 Stichting Leergeld Haarlemmermeer
 Toegankelijkheid van het recht van Paula Smith
 en Sylvia Kiewiet is in licentie gegeven volgens
 een Creative Commons Naamsvermelding-
 Gelijk Delen 4.0 Internationaal-licentie
 2022 Hogeschool Inholland

1. Inleiding

Ruim 100.000 mensen jonger dan 30 jaar hebben betalingsachterstanden (CBS, 2021; BKR, 2021). Die achterstanden zorgen voor stress, zeker als ze uitmonden in schulden. Stress over geld heeft een negatief effect op het welzijn van jongeren, hun gezondheid en de keuzes die zij maken. Jongeren met geldzorgen kunnen het overzicht kwijtraken over hun financiën, slapen vaak minder goed en zorgen minder goed voor zichzelf (Jungmann, Wesdorp & Van Dam, 2020).

Jongeren met financiële problemen vragen vaak laat om hulp, vooral omdat ze zich ervoor schamen of omdat ze onbekend zijn met bestaande ondersteuningsmogelijkheden (De Jonge, 2022). Moeite hebben met het vragen om hulp vanwege schaamte wordt ook wel vraagverlegenheid genoemd (Linders, 2010). Het gevolg van vraagverlegenheid bij financiële problemen is dat de problemen blijven bestaan en mogelijk verergeren. Zo kan vraagverlegenheid bij financiële problemen leiden tot zich opstapelende rekeningen en oplopende schulden. Dit is waarom meer kennis nodig is over waar de vraagverlegenheid bij jongeren precies ligt en wat zij nodig hebben om bij financiële problemen wel hulp te vragen aan hun omgeving.

1.1 Doel en onderzoeksvragen

Vanuit het lectoraat Empowerment & Professionalisering van Inholland Haarlem onderzochten wij samen met welzijnsorganisatie MeerWaarde, het ROC Nova College, schuldhulporganisatie Plangroep en de gemeente Haarlemmermeer hoe sociaal professionals gezamenlijk kunnen omgaan met vraagverlegenheid bij het bespreekbaar maken van geldstress en schulden onder jongeren tussen de 16 en 27 jaar. We zoomden daarbij in op vraagverlegenheid bij beginnende schulden. In bestaande aanpakken – zoals *Mobility Mentoring* (Jungmann & Wesdorp, 2017) – is voor vraagverlegenheid bij beginnende schulden nog weinig aandacht. Terwijl vragen om hulp juist in de beginfase van schulden nodig is om meer schulden en geldstress te voorkomen.

In deze rapportage presenteren we de bevindingen uit ons onderzoek. We formuleerden de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe herkennen en erkennen jongeren hun eigen vraagverlegenheid en die van hun peers bij geldstress en schulden?
2. Wat helpt jongeren om een hulpvraag te stellen over het ervaren van geldstress en schulden?
3. Wat is nodig om jongeren te helpen tijdig ondersteuning in te schakelen bij hun (beginnende) schulden?

De organisaties die in dit project participeerden, en ook andere gemeenten en welzijns- en jongerenwerkorganisaties, kunnen de kennis die dit onderzoek opleverde gebruiken om met jongeren in gesprek te gaan over beginnende schulden. Dit moet jongeren helpen om eerder over hun geldstress te praten en grotere financiële problemen voor te zijn, en daarmee uiteindelijk een mogelijke verslechtering van hun welzijn en gezondheid te voorkomen. Praten met jongeren over beginnende schulden is dus een belangrijke preventieve handeling.

1.2 Aanpak van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden voerden wij in heel 2022 een participatief actieonderzoek¹ uit. Bij dergelijk onderzoek staat het leer- en veranderproces van deelnemers centraal. Een belangrijk uitgangspunt van actieonderzoek is dat kennis en inzichten bijdragen aan verbetering van de praktijk en relevant zijn voor professionals in de praktijk (Van Lieshout, Jacobs en Cardiff, 2017). In dit onderzoek betekende dit dat sociaal werkers zelf interviews afnamen met jongeren. Naast dat dit data

¹ Participatief actieonderzoek is in lijn met de empowermentvisie van het lectoraat, namelijk een proces van versterking (kracht en macht) waarbij individuen meer controle krijgen over hun eigen situatie en dat van hun omgeving (sense of control), hun vermogen aanscherpen om kritisch te reflecteren op de situatie (kritisch bewustzijn) en betekenisvol te participeren in besluitvormingsprocessen (participatie) (Zimmerman, 2000 in: Steenssens, Van Regenmortel, & Schalk, 2017).

opleverde om de onderzoeksvragen mee te beantwoorden, ervoeren de sociaal werkers in de interviews direct hoe het is om geldstress bespreekbaar te maken met jongeren. In participatief actieonderzoek wordt dan ook gesproken van datageneratie in plaats van dataverzameling. De data zijn verkregen in *samenwerking met* de praktijk in plaats van *over* de praktijk (Lieshout et al., 2017). Bij dit onderzoek vonden we het passen om de interviews door sociaal werkers af te laten nemen – het is immers hun handelingspraktijk. De ervaringen uit deze interviews leverden inzichten op die toegepast kunnen worden in de praktijk.

De basis van dit participatieve actieonderzoek zijn semigestructureerde interviews met 22 jongeren tussen de 16 en 27 jaar met betalingsachterstanden en schulden, of die deze in het verleden hebben gehad. De jongeren zijn geworven via welzijnsorganisatie Meerwaarde, schuldhulpverlening Plangroep, Nova College Hoofddorp en Inholland Haarlem. De interviews zijn afgenomen door zes (aankomende) professionals die werken bij één van deze organisaties. Zij werken als jongerenwerker, maatschappelijk werker, sociaal raadslid en schuldhulpverlener. Ook studenten sociaal werk namen interviews af. Zij waren actief bij het Studenten Informatiepunt (STIP) op het Nova College. STIP biedt peer-to-peer ondersteuning aan studenten. Jongeren kunnen er met laagdrempelige vragen terecht bij andere jongeren. Voorafgaand aan de interviews hebben wij de (aankomende) professionals gebriefd en toegerust met materialen om het interview af te nemen, zoals audioapparatuur, toestemmingsformulieren, instructies, interviewvragenlijsten en cadeaubonnen voor de jongeren die zij gingen interviewen. De interviewvragen zijn geordend op basis van de onderzoeksvragen, namelijk: (1) herkennen en erkennen van vraagverlegenheid, (2) een hulpvraag stellen en (3) handvatten voor (preventieve) ondersteuning.

Naast de individuele interviews met de 22 jongeren namen wij vanuit het lectoraat twee groepsinterviews af. We deden er één met de zes professionals die interviews met de jongeren hadden afgenomen en één met vier studenten van het Student Succescentrum (SSC) van Hogeschool Inholland dat peer-to-peer ondersteuning biedt aan studenten. De groepsinterviews hadden als doel om van elkaar te leren en kennis uit de individuele interviews collectief te maken. Bij het groepsinterview met professionals lag de focus op wat nodig is voor een gezamenlijke aanpak rondom het bespreekbaar maken van geldstress en schulden. Het groepsinterview met studenten (peergroep) ging meer over preventieve oplossingen die rekening houden met de leefwereld van jongeren.

Data-analyse

Alle interviews en groepsinterviews namen we met toestemming van de geïnterviewde(n) op met een audioapparaat. De opnames zijn letterlijk uitgeschreven en opgeslagen in een beveiligde map op *Research Drive*. De analyse vond plaats in vier stappen. Eerst ordenden we de data door met het programma *MAXQDA* tekstsegmenten uit de interviews te coderen naar onderzoeksvraag. Hierdoor hadden we alle informatie apart per onderzoeksvraag. Ten tweede brachten we subcategorieën aan om de data per onderzoeksvraag nog meer uit te splitsen. Zo keken we bijvoorbeeld bij het thema 'hulpvraag' naar welke hulpvragen over geld en schulden jongeren stellen en op welke momenten zij dat doen. Ten derde beschreven we de uitkomsten in een eerste versie van deze rapportage. Tot slot hebben we de eerste uitkomsten voorgelegd aan Meerwaarde, Plangroep en de gemeente Haarlemmermeer. Met hun feedback konden we de beschrijvingen in de rapportage verdiepen en interpreteren.

We hebben een kwalitatieve analyse gedaan. Dit sluit aan bij participatief actieonderzoek, namelijk een meer narratieve methode van onderzoek doen en analyseren (Lieshout et al., 2017). Met de groepsinterviews hebben we geprobeerd om alle persoonlijke ervaringen van professionals collectief te maken door hier gezamenlijk op te reflecteren. Bij de analyse lag de focus vooral op het interpreteren van de verhalen van jongeren.

2. Individuele interviews

In dit hoofdstuk bespreken we eerst de bevindingen uit de interviews met jongeren die betalingsachterstanden en/of schulden hebben. Na dit hoofdstuk volgt in hoofdstuk 3 de kennis verkregen uit de twee focusgroepen.

2.1 Herkenning en erkenning van vraagverlegenheid

De verhalen van de jongeren bevestigen dat financiële problematiek een onderwerp is dat ze niet zomaar met iedereen bespreken, bijvoorbeeld niet met leeftijdsgenoten op school. We hoorden dan terug: 'Daar praat je toch niet over' of 'Waarom moeten zij weten dat ik geen geld heb'. Bij doorvragen ontdekten we dat jongeren het vooral moeilijk vinden om over financiële problemen te praten, omdat ze bang zijn dat anderen hierover oordelen. Die angst is minder bij iemand die ze minder goed kennen. Een jongere vertelde bijvoorbeeld: 'Het boeit mij van niemand, behalve van de mensen waarom ik geef. Daarvan is het oordeel heel belangrijk voor mij.'

Wanneer jongeren weten dat iemand anders ook geldstress of schulden heeft, dan lijken ze hierover makkelijker met diegene te praten. Een jongere vertelde ons bijvoorbeeld dat hij het lastig vindt om met andere jongeren te praten die hun financiën wel op orde hebben, terwijl hij dit minder moeilijk zou vinden om met jongeren te bespreken die in dezelfde situatie zitten of hebben gezeten. Uit de interviews maken we echter op dat jongeren geen goed beeld hebben van de financiële situatie van andere jongeren. Dit zorgt ervoor dat zij zelf ook minder open zijn over hun eigen financiële situatie. Ze hebben het gevoel er alleen voor te staan. Zo komt naar voren in het volgende citaat.

De meeste mensen hebben het daar helemaal niet over. Ik heb sowieso geen beeld wie hiermee struggelt. De meeste mensen die ik ken hebben een bijbaan of wonen nog thuis. Ik heb dat niet. Ik vind geen herkenning bij mensen. Moest ik dat wel hebben, zou ik er – denk ik - makkelijker over kunnen praten.

Verder maakt het voor jongeren uit of ze het idee hebben dat het nut heeft om met anderen over geldproblemen te praten: 'Als je het vertelt, wat moet je er dan op zeggen? Je kan helemaal niets voor diegene betekenen.' Hoewel jongeren tegen leeftijdsgenoten niet altijd de vrijheid voelen om open te zijn over hun financiële problemen, weten ze wel één of twee vrienden te noemen tegen wie ze het wel zeggen: 'Ik denk dat ik er met een selectief groepje mensen heel makkelijk over kan praten. Dat zouden dan twee vriendinnen zijn.'

Ook tegenover hun ouders vinden geïnterviewde jongeren het moeilijk om open te zijn over schulden. Hoofdzakelijk omdat ze bang zijn dat hun ouders hierover boos of teleurgesteld zijn. Deze angst voor boosheid of teleurstelling, zo maken we op uit de interviews, kan voortkomen uit het feit dat veel geïnterviewde jongeren van hun ouders geleerd hebben om niet te lenen en geen schulden te maken. Ook maakt het uit wat voor relatie de jongere met een ouder heeft. Is er bijvoorbeeld sprake van een oordelende ouder of een ouder waarmee oordeelvrij gesproken kan worden? Zo zei een jongere: 'Met mijn moeder kan ik er heel goed over praten, met mijn vader niet, maar dat is door de relatie die ik met mijn vader heb.' Al zeggen ouders dat hun deur altijd openstaat, dan nog kunnen jongeren de stap als te groot ervaren. Juist omdat ze altijd hebben meegekregen dat je zuinig met geld om moet gaan en moet leren sparen. Het volgende citaat illustreert deze spanning goed.

Ik kan altijd naar mijn ouders toegaan. Dat hebben ze ook gezegd: "Als je in de problemen zit, bel. We zijn er voor je." Maar toch is die stap te groot, omdat ze mij altijd hebben meegegeven: "Zorg voor een buffer waar je altijd op terug kan vallen als het even wat minder gaat."

Jongeren die financieel kunnen terugvallen op hun ouders, lenen het iets minder moeilijk te vinden om open te zijn over hun financiële situatie. Jongeren bij wie dit minder vanzelfsprekend is, uiten een angst om meer druk op de situatie van een ouder te leggen: 'Mijn moeder kan mij wel helpen, maar ik weet dat ze dan haar eigen dingen ook weer gaat verwaarlozen om mij te helpen.'

Uit de interviews blijkt dat jongeren mogelijk liever met volwassen familieleden, zoals een tante, en met ouders van vrienden over geldzorgen praten dan met hun eigen ouders. Deze relaties in het informele netwerk voelen voor hen vertrouwd. Ze hebben bij deze volwassenen het idee dat het nut heeft om geldzaken met hen te bespreken. Bijvoorbeeld als een familielid kennis heeft over het afsluiten van zorgverzekeringen: 'Dat heb ik samen met mijn tante gedaan, want zij werkt in die branche en zij geeft advies over welke zorgverzekering de beste is.'

Jongeren zien professionals als mensen die kennis van zaken hebben en daarom als een geschikte gesprekspartner voor financiële vraagstukken. Zo vertelde een jongen: 'Omdat ik het gevoel heb dat een professional mij meer kan helpen dan mijn moeder of één van mijn vriendinnen. Ze hebben daarvoor gestudeerd en weten waarover ze praten.' Wat ook helpt is dat jongeren bij professionals minder angst ervaren voor hun oordeel zoals dit bij een ouder meer het geval is.

Jongeren hebben met professionals minder een emotionele band dan met hun ouders: 'Professionals zijn niet je familie. Je hebt daar iets minder een band mee.' Dat er geen emotionele band is tussen jongeren en professionals, zoals tussen jongeren en hun ouders, betekent niet dat er geen onderling vertrouwen moet zijn om over geldstress te kunnen praten. Zo willen jongeren weten wat er met hun persoonlijke informatie gebeurt als zij bij professionals open zijn over hun geldproblemen en of deze informatie bijvoorbeeld niet bij hun ouders terecht komt. Een jongere zegt hierover: 'Waar komt dat dan terecht? Wie weet het? Straks werkt daar iemand die mijn ouders kent.'

Samenvattend blijkt uit de interviews met de 22 jongeren dat zij met anderen praten over hun geldstress en financiële problemen als er onderling vertrouwen is, zij het nut ervan inzien en als er niet geoordeeld wordt. Maar, zo vertelden de jongeren, ook als aan deze voorwaarden is voldaan, trekken ze nog steeds niet snel aan de bel. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ze de overtuiging hebben zelf verantwoordelijk te zijn voor hun financiële situatie. Daardoor gaan ze pas met anderen praten als hun geldproblemen zo groot zijn dat zij er alleen niet meer uitkomen: 'Ik denk als ik zo ver in een dieptepunt zou zitten, ze ga betrekken, maar daarvoor zou ik altijd proberen het zelf op te lossen zonder de hulp van mijn ouders.' Jongeren vinden het belangrijk om op hun eigen benen te staan en financieel onafhankelijk te zijn. Zo zei een jongere: 'Ik ben de enige die het schip bestuurt, ondanks alle hulp die je kan krijgen.' Dit idee van zelf verantwoordelijk zijn, komt ook terug in het cijfer dat jongeren toekennen aan de hoeveelheid invloed die zij zelf denken te hebben op hun financiële situatie. Vrijwel alle jongeren gaven een tien, dus volledige invloed. Kortom, jongeren willen eerst zelf hun eigen problemen aanpakken alvorens ze om hulp vragen, omdat ze denken 'volledige' invloed te hebben op hun financiële situatie en daarmee ook zelf schuld hebben aan hun financiële problemen.

Hoewel de geïnterviewde jongeren dus niet snel op anderen afstappen om het over geldproblemen te hebben, hoorden we wel terug dat ze het waarderen en accepteren als mensen in de omgeving actief hulp aanbieden. In het volgende citaat komt die drang naar het zelf willen doen en een omgeving die er actief naar vraagt naar voren: 'Ik zou willen zeggen: dat mensen ernaar vragen, maar ik wil ook weer niet alle verantwoordelijkheid bij mijn omgeving leggen. Dat hoort niet.' Hoewel jongeren aangeven dat praten over geldproblemen hen kwetsbaar maakt, vinden ze het wel belangrijk om te doen. Ze denken dat ze in een neerwaartse spiraal terecht komen, met meer en meer financiële problemen, als ze er niet over praten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat.

Ik vind dat het genormaliseerd moet worden. Ik denk ook oprecht dat mensen er depressief van raken. Dat ze hun eigen post niet meer willen openen of het onder ogen willen zien. Ik denk dat sommige mensen het nodig hebben om daarover te praten.

2.2 Een hulpvraag stellen

In de interviews hebben we gevraagd wat jongeren nodig hebben om een hulpvraag te stellen (onderzoeksvraag 2) en hoe zij hulp vragen tijdens financiële 'sleutelmomenten'. Voorbeelden van deze sleutelmomenten zijn het afsluiten van een zorgverzekering, het starten of afronden van een opleiding, uit huis gaan en het ervaren van levensingrijpende gebeurtenissen, zoals het verliezen van een ouder. Op die momenten zijn jongeren tijdelijk extra financieel kwetsbaar, want dan nemen

financiële verantwoordelijkheden toe, verandert er iets in hun financiële situatie of valt iemand in het netwerk weg waar een jongere financieel en emotioneel op kon terugvallen. Het is daarom op zulke momenten voor jongeren extra belangrijk om financiële vraagstukken met andere mensen te bespreken.

2.2.1 Zorgverzekering

Kinderen tot 18 jaar zijn gratis verzekerd bij de zorgverzekering van hun ouders of verzorgers. Op hun achttiende verjaardag zijn ze opeens verantwoordelijk voor het afsluiten van een passende zorgverzekering en het aanvragen van zorgtoeslag. Soms helpen ouders bij het kiezen van een zorgverzekering, het betalen van de premie en het aanvragen van zorgtoeslag, maar dit is zeker niet bij alle jongeren het geval. Je eigen zorgverzekering hebben, betekent een sterke toename van de uitgaven. Zeker wanneer een jongere niet op de hoogte is van de mogelijkheid om zorgtoeslag aan te vragen.

Het afsluiten van een zorgverzekering lukt jongeren meestal wel, blijkt uit onze interviews. Het structureel betalen van de premie echter niet. Zo vertelde een jongere: 'Ik vond het wel makkelijk. Het was niet lastig. Het betalen op een gegeven moment wel, maar het afsluiten niet.' We spraken drie jongeren onder de 18 die vertelden dat ze nog niet hadden nagedacht over hun zorgverzekering – 'Ik weet niets over zorgverzekeringen'. Zij vermoeden dat hun ouders dit wel zouden regelen. Geen van de jongeren in ons onderzoek heeft bij het afsluiten van een zorgverzekering actief om hulp gevraagd. Het lijkt erop dat de verantwoordelijkheid voor de zorgverzekering jongeren min of meer overkomt.

2.2.2 Opleiding

Het volgen van een opleiding kost geld. Voor sommige jongeren is dit een reden om niet te gaan studeren of vroegtijdig te stoppen om te gaan werken. Ook zijn er jongeren die wel doorgaan met studeren, maar druk ervaren van de kosten die een studie met zich meebrengt: 'Het enige moment dat ik echt stress heb gehad is toen ik ging studeren en mijn studie moest betalen. Ik moest dat ineens allemaal zelf gaan doen.' Ook de studielening wordt als belemmering ervaren en dan vooral het gemak waarmee een studielening kan worden aangevraagd en opgehoogd. Een jongere zei dat er niet meer nodig was 'dan één druk op de knop'. Volgens eigen zeggen 'handig, maar heel gevaarlijk'. Ook hoorden we terug dat het voor jongeren na het afronden van hun studie pas echt financieel ingewikkeld wordt, bijvoorbeeld bij het betalen van de huur en vaste lasten.

Ik ben heel veel gaan werken in mijn bijbaantje. Iets te veel. Uiteindelijk heb ik geld van mijn vader geleend, en op een gegeven moment kon dat ook niet meer. Ik ben toen uit huis gegaan en ben bij mijn vriend ingetrokken want hij had een koopwoning.

2.2.3 Uit huis gaan

De jongeren die wij spraken en nog thuis wonen, maken zich minder zorgen over hun financiële situatie dan jongeren die op zichzelf wonen. Jongeren die thuis woonden, voelden meer financiële vrijheid en mogelijkheid tot sparen: 'Hiervoor woonde ik thuis en had financiële vrijheid. Ik kon alles doen wat ik wilde en hield geld over om te sparen.' Ook hoorden we terug dat het gemakkelijker is om aan je ouders vragen te stellen als je nog onder hun dak woont: 'Ik woon nog thuis en daarom wil ik dat ze op de hoogte zijn van wat ik allemaal doe en kan.'

Vanaf het moment dat jongeren uit huis gaan, nemen de financiële verantwoordelijkheden toe en kunnen jongeren in de problemen komen. Bijvoorbeeld bij het betalen van de vaste lasten, in het bijzonder als ze in een overgangsfase zitten, zoals de overstap van studie naar werk. In de interviews hoorden we verschillende redenen van jongeren waarom ze uit huis zijn gegaan. Als dit vanuit noodzaak kwam, bijvoorbeeld door een conflict met een ouder, dan waren jongeren tijdelijk nog meer afhankelijk van hun omgeving. De jongeren die wij spraken, vertelden dat ze het fijn vonden dat mensen in hun omgeving actief hulp aanboden, zoals een slaapplek.

2.2.4 Hulpvragen

Uit de interviews blijkt dat jongeren met financiële problemen op verschillende momenten en aan verschillende mensen hulp vragen. Aan wie ze hulp vragen, lijkt samen te gaan met de noodzaak en

ernst van de financiële problemen. Zo lijken ze pas bij een sociaal professional aan te kloppen als de problemen groot en uit de hand gelopen zijn: 'Je moet echt in de problemen zitten, voordat je naar een professional zou toestappen.' Hetzelfde geldt voor de gemeente, daar klop je pas aan als er grote geldproblemen zijn. Een jongere zei: 'Bij hulp van de gemeente denk ik aan iemand die al heel lang in het rood staat of heel lang niets betaalt. Ik denk niet aan preventie ervan. Ik weet niet of dat er is.'

Op basis van onze interviews lijkt het erop dat jongeren het onderwijs zien als een tussenstap: een plek waar je naartoe gaat als de financiële problemen nog niet zo groot zijn én de plek waar financiële problemen voorkómen kunnen worden via educatie. Momenteel heeft het onderwijs deze functie niet. De jongeren die wij spraken vragen zich af wat ze nu eigenlijk geleerd hebben op school en waarom ze in lessen zoals economie en maatschappijleer niet meer leren over wat hen te wachten staat in het leven. Zo vertelde een jongere ons het volgende.

Op de basisschool niet. Op de middelbare school ook niet. Op mijn hbo heb ik het ook niet gehad. Nergens heb ik iets van financiële dingen gehad. In de les economie gaat het niet echt over dat soort dingen.

2.3 Ondersteuning

Tot slot waren we benieuwd hoe jongeren zelf vinden dat de ondersteuning rondom financiële vraagstukken is ingericht. We beschrijven welke belemmeringen zij ervaren om over financiële vraagstukken te praten en hoe zij zelf vinden dat ze ondersteund kunnen worden bij het voorkomen en oplossen van geldstress en financiële problemen. We stelden vragen over drie domeinen: het onderwijs, de gemeente en het sociaal werk.

2.3.1 Onderwijs

Jongeren zien het primair, voortgezet en beroepsonderwijs als plekken waar meer aandacht moet zijn voor geldzaken en de financiële ontwikkeling. Zij vinden het belangrijk om straks als volwassene goed voorbereid te zijn op financiële vraagstukken. De vakken waar volgens de jongeren meer aandacht zou moeten zijn voor geldzaken zijn economie, maatschappijleer, levensbeschouwing en mentorlessen. De geïnterviewde jongeren willen vooral meer educatie over praktische geldzaken, zoals het afsluiten van een zorgverzekering. Ze willen leren waar ze rekening mee moeten houden als ze 18 jaar worden en ze willen meer weten over studiefinanciering. Volgens jongeren 'is geschiedenis ook belangrijk, maar ik heb er niets aan om te weten wanneer Napoleon is geboren, als ik een aanvraag belastingteruggave moet invullen'.

Jongeren vinden dat de verantwoordelijkheid voor hun financiële ontwikkeling primair bij ouders ligt. Tegelijkertijd vertellen ze in de interviews dat niet iedere ouder dit doet of kan. Dit maakt het volgens jongeren nog noodzakelijker dat in al het onderwijs meer aandacht voor financiële vraagstukken is. Een jongere legt dit in het volgende citaat toe.

Dat ze je een beetje vertellen over hoe alles precies gaat. Hoe het zit met lenen en het terugbetalen. Huurtoeslag. Ik kon het wel, maar heb het niet vanuit school meegekregen. Ik vind ook wel dat het bij de ouders ligt. Maar school is educatie en dan vind ik wel dat ze daar hun steentje aan bijdragen, want niet iedere ouder is daarvan op de hoogte.

Uit de interviews maken we op dat een mentor of studiebegeleider voor jongeren iemand kan zijn om geldstress en financiële problemen mee te bespreken. Een mentor voelt voor hen vertrouwd en anoniem genoeg voor dit soort persoonlijke gespreksonderwerpen. Wel lijkt het belangrijk dat de mentor daarin het voortouw neemt, zo blijkt ook uit het volgende antwoord: 'Je mentor is iemand die je begeleidt en waar je terecht kan met dingen. Als een mentor zulke dingen bespreekbaar maakt, heeft dat een heel ander effect dan dat er een wildvreemde voor de klas staat.' Over de decaan, ten slotte, zeggen de geïnterviewde jongeren dat zij hem, haar of hen zien als iemand naar wie je toe gaat met aan school gerelateerde vragen, maar niet met meer persoonlijke vragen of problemen.

Uit de interviews blijkt dat jongeren makkelijker praten over geldstress en financiële problemen als zij in een groep zitten met jongeren die zich in dezelfde situatie bevinden. Dit blijkt uit het volgende citaat over een schoolproject waarin dergelijk lotgenotencontact spontaan ontstond: 'Vorig jaar hadden we een project over schulden en was ik in een Facebookgroep. Ik kan dan mensen ondervragen over schulden. Ik zit er nog steeds in. Dat geeft me een soort van verlichting.'

Verder benoemen jongeren ook het belang van een fysieke plek waar ze naartoe kunnen om geldzaken te bespreken. Jongeren deden zelf bijvoorbeeld de suggestie om in onderwijsinstellingen een zichtbaar punt te ontwikkelen waar jongeren terechtkunnen met vragen, zoals een loket of een kraampje. Dit mag echter niet bij een eenmalige voorlichting blijven. Als je structureel aandacht wilt geven aan de financiële ontwikkeling, is er volgens jongeren meer nodig. Sterker nog, een slecht opgezette voorlichting kan een averechts effect hebben op jongeren. Een jongere legt dit als volgt uit.

Vanuit het onderwijs heb je helemaal niets meegekregen. Ze kunnen om de zoveel tijd wel eens iemand naar school laten komen die zegt: "Drugs is zo slecht, moet je niet doen. Daardoor ben ik een draaicrimineel geworden." Maar er wordt niet uitgelegd waar je op moet letten als je 18 wordt of waar je terecht kan. Dingen die daadwerkelijk heel handig zijn, worden niet bespreekbaar gemaakt.

2.3.2 De gemeente

Aan alle jongeren is gevraagd of zij weten wat hun gemeente biedt aan financiële ondersteuning. Vrijwel niemand wist hier concreet antwoord op te geven en de meesten antwoordden met: 'geen idee' of 'nog nooit over nagedacht'. Ook is het voor jongeren niet helder met wat voor soort vragen ze de gemeente kunnen benaderen voor hulp. Zo vertelden ze pas naar de gemeente te gaan als hun geldproblemen en schulden flink zijn opgelopen. Jongeren lijken de gemeente dus niet te zien als een plek voor preventieve gesprekken: 'Ik denk dat er weinig bekend is over preventie van geldzaken bij de gemeente.' Een jongere voegde hieraan toe dat de eerste stap richting de gemeente voor jongeren een moeilijke kan zijn.

Volgens de geïnterviewde jongeren kan de gemeente daarom een meer proactieve rol spelen bij het bespreekbaar maken van geldstress en financiële problemen, bijvoorbeeld via sociale media, postercampagnes en reclames. Geen enkele jongere vond het een goed idee dat gemeenten bij het individueel benaderen van jongeren alleen e-mails of brieven sturen: 'Die belanden toch op de stapel tussen de rest.' Enkele jongeren noemen een appje als optie vanwege de laagdrempeligheid, tegelijkertijd vinden ze dat ook weinig persoonlijk. Telefonisch of face to face vinden jongeren wel prettig. Je kunt dan namelijk beter inschatten wie je voor je hebt. Een jongere zegt hierover: 'Ik denk dat een whatsapp laagdrempelig is om mee te beginnen en dan op die manier kijken naar de vervolgstappen, face to face of via bellen.'

2.3.3 Het sociaal werk

Jongeren vertellen ons dat ze pas naar het sociaal werk of andere professionele ondersteuning stappen als de financiële nood echt hoog is. Een jongere vertelde: 'Ik denk bij professionele ondersteuning aan mensen die diep in de schulden zitten en een traject ingaan. Ik heb nog geld, een huis en alleen maar mijn studieschulden.' Verder blijkt uit de interviews dat jongeren niet precies weten welke ondersteuning het sociaal werk biedt bij vragen over financiële problemen. Zo is Meerwaarde als organisatie voor jongeren zichtbaar, maar is het voor hen niet duidelijk wat Meerwaarde precies doet bij geldstress en financiële problemen. Ook is voor jongeren niet altijd helder of ondersteuning gratis is.

Jongeren zijn naar professionals open over hun financiële vragen als ze het gevoel hebben dat de deur altijd openstaat, ze serieus genomen worden en dat professionals niet over hen oordelen. Belangrijk is ook dat ze het idee hebben dat ze door het bespreken geholpen zijn en dat ze een persoonlijke band voelen met een professional. Net als bij de mentoren in het onderwijs, lijkt het er dus op dat jongeren financiële vraagstukken graag bespreken met professionals bij wie ze zich vertrouwd voelen en die hun anonimiteit waarborgen. Jongeren spraken tijdens de interviews hun waardering uit voor sociaal werkers die naast hen gaan staan, ondersteunen bij praktische zaken en hen motiveren

om actie te ondernemen. Zij waarderen sociaal werkers die hen het gevoel geven dat ze voor hen klaarstaan en kunnen helpen. Het volgende interviewfragment illustreert dit.

Ik heb veel geleerd het laatste jaar. Echt eng wat ik heb geleerd. Je hebt me echt geholpen. Als ik je een cijfer mocht geven, gaf ik je een negen. Je hebt me laten zien om naar mezelf te kijken, rustig te blijven, overzicht te maken, erover te praten en op tijd er achteraan te gaan. Laat de dingen niet liggen, maak je post niet liggen. Dat heb ik ook gehad die tijd. Stressen. Huilen. Alleen voelen. Dat is niet fijn.

Hoewel jongeren het sociaal werk als een *last resort* zien, waren we ook benieuwd wat jongeren helpt om te praten met een professional over geld op de momenten dat financiële verantwoordelijkheden toenemen, zoals bij de achttiende verjaardag, het starten met studeren of zelfstandig wonen (zie paragraaf 2.2). Geen van de jongeren die wij spraken, zocht contact met het sociaal werk om met sociaal werkers over de financiële verantwoordelijkheden te praten die gepaard gaan met deze veranderingen. Als zij al om hulp vroegen rond deze veranderingen, dan was dit bij een ouder, een familielid, een vriend of de ouders van een vriend. De enige professional die werd genoemd in dit verband was een docent.

Ook door het sociaal werk willen jongeren het liefste face to face benaderd worden. Dat is het meest persoonlijk. Een extra mail draagt in hun ogen alleen maar bij aan meer onoverzichtelijkheid. Een WhatsAppbericht wordt ook genoemd vanwege de laagdrempeligheid en de mogelijkheid om foto's te verzenden, bijvoorbeeld van brieven die jongeren hebben ontvangen en waar ze vragen over hebben. Jongeren noemen eveneens telefonisch contact. Meer persoonlijk dan een berichtje, omdat je de stem van iemand kan horen, maar minder persoonlijk dan face to face.

3. Groepsinterviews

De bevindingen uit de interviews legden we in twee groepsinterviews voor aan sociaal werkers die de interviews hadden afgenomen en aan jongeren bij Hogeschool Inholland. In dit hoofdstuk beschrijven we wat in deze twee focusgroepen is gezegd.

3.1 Perspectief van professionals

Tijdens het groepsinterview met de sociaal werkers die voor dit onderzoek de interviews afnamen, waren we benieuwd hoe zij zelf denken dat zij geldstress en schulden bij jongeren bespreekbaar kunnen maken. Zij putten tijdens het groepsinterview zowel uit hun eigen ervaringen als professional als uit de verhalen die ze van de jongeren hadden gehoord tijdens de interviews.

De sociaal werkers vertelden dat preventie en vroegsignalering af en toe moeilijk gaan. Ze hebben het idee dat jongeren met geldstress soms hun financiële problemen niet onder ogen willen zien en ze een poos lang negeren. Ze horen van jongeren bijvoorbeeld dat zij hun post niet open maken, geldproblemen negeren en vervolgens het overzicht over hun financiën kwijtraken. Deze professionals vertelden ook dat jongeren met geldstress denken vanuit de korte termijn. Als hun problemen in het nu verminderd zijn, haken ze af bij de hulpverlening. Ze komen dan vaak weer in beeld als problemen escaleren. Zo blijkt ook uit het volgende interviewfragment.

R1: In het begin zitten ze er heel braaf en op een gegeven moment verdwijnen ze. Op moment dat ze echt hulp nodig hebben, blijven ze komen totdat het opgelost is.

R2: Als het even op de achtergrond is en op dat moment geen hele grote rol speelt, laten ze het heel makkelijk voor wat het is.

Daarnaast zien de professionals ook vraagverlegenheid bij jongeren over geldstress en schulden. Volgens hen vragen jongeren niet om hulp, omdat zij zich schamen voor hun financiële problemen. Daardoor krijgen de professionals niet echt de mogelijkheid om jongeren op tijd te helpen bij het voorkomen van grotere financiële problemen. Een professional zegt hierover: 'Als je je schaamt voor een probleem, wil je dat het liefst zelf oplossen.'

Uit de interviews met jongeren bleek dat zij niet goed weten voor welke financiële ondersteuning zij bij welke professional terecht kunnen. De sociaal professionals die wij spraken herkennen en erkennen dit probleem. Jongeren weten bijvoorbeeld niet dat ondersteuning gratis. Bovendien zijn ze bang dat professionals aan wie ze hulp vragen hierover contact opnemen met hun ouders. Vooral dit laatste is volgens de professionals die deelnamen aan het groepsinterview een belangrijk aandachtspunt om geldzaken met jongeren bespreekbaar te maken. Professionals vertelden dat de vertrouwensrelatie tussen een jongere en professionals essentieel is voor jongeren om open te zijn. Zij zien dit als voorwaarde voor jongeren om naar een professional toe te gaan met vragen over financiële problemen.

Omdat jongeren dus moeilijk zelf met hun financiële vraagstukken naar een professional of hun sociale netwerk stappen, is het volgens de professionals in het groepsinterview belangrijk om dit onderwerp bespreekbaar te maken op plekken waar jongeren samenkomen. De meest logische plek hiervoor vinden ze de school. Zij menen dat in het curriculum van het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs meer ruimte moet komen voor geldstress en financiële problemen. De professionals noemen als voorbeelden: voorlichtingsbijeenkomsten over financiële vraagstukken en gastlessen van ervaringsdeskundigen. Doel van aandacht voor financiële vraagstukken in de curricula is volgens de professionals dat financiële problemen dan ook 'normaler' worden. Zij hopen dat dit jongeren helpt om op tijd hulp te vragen.

Samenwerking tussen professionals

In het groepsinterview reflecteerden de professionals tevens op hoe zij zelf de ondersteuning aan jongeren bij financiële vraagstukken hebben georganiseerd. Hierbij constateerden ze zelf dat hun onderlinge afstemming beter kan. De gemeente verwijst jongeren met schulden direct door naar Plangroep, waarna deze schulphulporganisatie jongeren met te lage schuldenproblematiek – zoals

beginnende betalingsachterstanden – weer doorverwijst naar welzijnsorganisatie Meerwaarde. Andersom verwijst Meerwaarde jongeren met schulden door naar Plangroep. De professionals ervaren dat dit heen en weer verwijzen jongeren verwart en er uiteindelijk toe leidt dat ze afhaken en hun schulden alleen maar verder oplopen.

Bovendien speelt bij jongeren met schulden volgens professionals vaak ook een achterliggende oorzaak voor de schulden, zeker als iemand telkens opnieuw in de schulden terechtkomt. Dan is het noodzakelijk om (eerst) aan de slag te gaan met die achterliggende oorzaak. Maar, zo vertelde een schuldhulpverlener bij Plangroep: zij werken specifiek aan de schulden, hebben geen geld en middelen om verder te kijken en kunnen daarom vaak geen passende hulp bieden. Als bijvoorbeeld een traject stukt, dan wil je weten wat waarom iemand stopt, zodat je met de oorzaak aan de slag kunt gaan. Deze schuldhulpverlener stelt daarom een meer integrale aanpak voor waar aan alle leefgebieden wordt gewerkt zodat iemand beter geholpen kan worden en schulden wellicht voorkomen kunnen worden.

In contact komen met jongeren

Om met jongeren in contact te komen over financiële vraagstukken is 'een spotje op de televisie' volgens professionals niet voldoende. De jongerenwerkers, maatschappelijk werker en sociaal raadsliden die wij spraken gaan actief naar scholen en jongerenflats om zichtbaar te zijn. De volgende stap is vertrouwen kweken. Daarna ontstaat eventueel een opening voor een gesprek over achterliggende problemen, zoals geldstress of schulden. Als het gaat om direct contactleggen met jongeren – of dit contact nu gaat over financiële vraagstukken of andere onderwerpen – hebben de professionals die deelnamen aan het groepsinterview het idee dat jongeren het snelst reageren op een appje. Vaak zitten ze toch al op WhatsApp en kost het ze weinig moeite om te reageren. Op een mail reageren jongeren minder snel of niet, zo ervaren de professionals. Volgens de professionals is het belangrijk om te verbinden door er onvoorwaardelijk te zijn, dus terugkomen op de geldvraag die jongeren stellen en laten zien dat ze er iets mee doen.

3.2 Perspectief van jongeren

Wij zijn met studenten van het SSC – het Student Succescentrum van Inholland – in gesprek gegaan tijdens een groepsinterview om hen te vragen naar hun perspectief op het bespreekbaar maken van geldstress en geldproblemen. We spraken daarbij vooral over de voorwaarden waar een plek in een onderwijsinstelling aan moet voldoen zodat jongeren er met hun vragen over geld en financiële problemen terecht durven.

Veel studenten zien het SSC als een plek waar je heengaat voor studievaardigheden en -zaken, niet met vragen over geldproblemen. Een student van het SSC merkte op dat er soms studenten binnenlopen voor een studie gerelateerde vraag, maar dat na doorvragen blijkt dat er meer aan de hand is. Zo kwam een keer een jongen binnen die zijn telefoon wilde opladen. Toen hij eenmaal binnen was, bleek dat er problemen in zijn financiële thuissituatie op de achtergrond speelde. Mede doordat een SSC-student hierop doorvroeg, kwam dit aan het licht. Zij vertelde ons dat zij Social Work studeert en geleerd heeft om door te vragen, maar ze beseftte dat dit voor studenten van andere opleidingen misschien minder vanzelfsprekend is. Een andere SSC-student vertelde in dit verband dat het nu heel erg afhankelijk is van wie je voor je hebt, niet alle SSC-studenten hebben de gespreksvaardigheden om door te vragen. Kortom, SSC-studenten zien het SSC niet als een plek om naartoe te gaan met financiële vragen. Wel als een plek waar financiële problemen eventueel kunnen worden opgemerkt als studenten er met een andere vraag komen. Geldproblemen zijn niet zomaar een onderwerp dat je met iedereen bespreekt: 'Geld is best wel een pieker-thema dat je niet direct met iedereen bespreekt, of je moet die persoon echt goed kennen.'

Een student vertelde tijdens het groepsinterview dat het SSC een rol kan spelen bij de doorverwijzing naar hulp voor financiële vragen. Momenteel gebeurt dit nog weinig. Een andere student meende dat dit misschien te maken heeft met de afwezigheid van kennis over geld én over waarnaartoe door te verwijzen. We horen wel terug dat de decaan een eerste optie is waar studenten van het SSC naartoe verwijzen, ook al wordt deze primair gezien als iemand die er is voor aan studie gerelateerde zaken.

4. Conclusie en aanbevelingen

In deze rapportage presenteerden we de bevindingen uit een onderzoek naar hoe sociaal professionals geldstress en schulden onder jongeren bespreekbaar kunnen maken. In dit afsluitende hoofdstuk beantwoorden we deze vraag aan de hand van 22 interviews met jongeren tussen de 16 en 27 in de gemeente Haarlemmermeer, een focusgroep met sociaal professionals en een focusgroep met jongeren. We deden in dit onderzoek nieuwe kennis op over waarom jongeren het moeilijk vinden om over geld en schulden te praten. Daarnaast werkten we samen met de professionals ideeën uit over hoe de vraagverlegenheid onder jongeren rondom dit onderwerp verminderd kan worden. Er wordt immers aangenomen dat als jongeren op tijd praten over financiële kwesties en schulden, dit grotere financiële problemen en schulden voorkomt.

Vraagverlegenheid (onderzoeksvraag 1)

Ons onderzoek bevestigt het beeld dat jongeren het moeilijk vinden om over financiële kwesties en (beginnende) schulden te praten. Met leeftijdsgenoten praten jongeren met beginnende schulden niet over hun financiële situatie omdat ze zich ervoor schamen. Dit gevoel van schaamte lijkt te worden versterkt doordat ze weinig weten over de financiële situatie van hun vriendinnen, vrienden en klasgenoten. Die praten er immers ook niet over. Met ouders praten jongeren niet over beginnende schulden omdat ze bang zijn dat het hun ouders teleurstelt of dat ze er boos over worden. Een mogelijke verklaring voor deze angst, zo blijkt uit ons onderzoek, is dat veel jongeren van hun ouders horen dat het niet goed is om te lenen en schulden te maken. Het enige waarvoor jongeren hun ouders wel makkelijker om financiële steun vragen, is voor het kunnen volgen van een opleiding. Vermoedelijk omdat een opleiding volgen hoger gewaardeerd wordt en minder tot teleurstelling. Met sociaal professionals of jongerenwerkers praten maar weinig jongeren over geldkwesties, omdat ze niet weten dat deze professionals hen kunnen helpen met vragen over dit onderwerp. Pas wanneer jongeren problematische schulden hebben, gaan ze met hun vragen hierover naar een sociaal professional. We vonden ook een andere verklaring voor de schaamte die jongeren ervaren om met leeftijdsgenoten en ouders te praten over geldproblemen en (beginnende) schulden. De meeste jongeren lijken de sterke overtuiging te hebben dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen financiële situatie. Dit heeft als gevolg dat jongeren vinden dat ze eerst zelf moeten proberen om hun geldproblemen op te lossen, voordat ze om hulp mogen vragen. Hierdoor schakelen ze vaak pas hulp in als schulden problematisch zijn geworden en ze het gevoel hebben dat ze deze echt niet meer zelf kunnen oplossen.

Wat jongeren helpt om financiële kwesties te bespreken (onderzoeksvraag 2)

Om aanbevelingen te doen over hoe vraagverlegenheid over geldstress en schulden onder jongeren te vermindert kan worden, is het eerst nodig om te weten in welke situaties jongeren hier wel over praten. Uit ons onderzoek blijkt allereerst dat jongeren alleen geneigd zijn om met anderen over financiële kwesties of beginnende schulden te praten als ze weten dat degenen hen ook echt met raad, daad of steun kunnen bijstaan. Dit baseren we onder andere op de bevinding dat jongeren wel met ouders praten over financiële kwesties als ze weten dat de financiële situatie van hun ouders zo is dat zij eventueel rekeningen voor hen kunnen betalen, maar niet als ze denken dat hun ouders zelf moeilijk kunnen rondkomen, dan willen ze hun ouders niet met hun geldproblemen opzadelen. We zagen dit ook terug bij jongeren die hulp durven te vragen aan goede vrienden of ouders van goede vrienden.

Het blijkt voor jongeren een stimulans te zijn om met volwassenen, sociaal professionals en leeftijdsgenoten te praten over geldkwesties als zij weten dat deze beschikken over praktische kennis om geldproblemen aan te pakken. Om met sociaal professionals te praten over hun financiële problemen, willen jongeren zeker weten dat deze vertrouwelijk omgaan met de informatie die zij met hen delen. Jongeren willen er bijvoorbeeld op kunnen vertrouwen dat hun ouders niet alsnog via een professional weet krijgen van hun financiële problemen. Weten dat leeftijdsgenoten zelf ook een moeilijke financiële situatie hebben of hebben gehad, triggert jongeren om met hen te praten over geldstress en schulden. Mogelijk dat zij ten opzichte van deze leeftijdsgenoten minder of geen schaamte voelen of dat zij het idee hebben dat deze leeftijdsgenoten ze van goede praktische tips kunnen voorzien.

Tijdig en preventief ondersteuning inschakelen (onderzoeksvraag 3)

Met de antwoorden op de onderzoeksvragen 1 en 2 doen wij de volgende aanbevelingen die jongeren kunnen helpen om geldstress en schulden tijdig aan te kaarten en bespreekbaar te maken.

- Op basis van de bevinding dat jongeren vinden dat hun financiële situatie hoofdzakelijk hun eigen verantwoordelijkheid is en dat zij daardoor pas laat om hulp vragen, concluderen we dat het belangrijk is om die overtuiging bij hen weg te nemen. We bevelen daarom aan om acties te ondernemen die ertoe leiden dat geldkwesties, schulden en het praten hierover meer normaler wordt en jongeren zich meer in elkaar gaan herkennen. Om ervoor te zorgen dat alle jongeren bereikt worden, kunnen jongerenwerkers en sociaal werkers deze boodschap geven op plekken waar jongeren samenkomen, zoals in het onderwijs, jongerencentra of het verenigingsleven. Voor het basisonderwijs, voortgezet onderwijs, mbo en hbo adviseren we om geldkwesties structureel bespreekbaar te maken in de klas. Dat gaat om praktische lessen over hoe om te gaan met geld, maar minstens zoveel om uitleg over de verleidingen en het gemak waarmee jongeren in Nederland leningen kunnen afsluiten. Voorbeelden zijn de vele producten die op afbetaling kunnen worden aangeschaft, de noodzaak om een studielening af te sluiten en de makkelijke toegankelijkheid van online gokken. Uitleg hierover neemt bij jongeren mogelijk het idee weg dat het hebben van schulden louter hun eigen verantwoordelijk is en verlaagt daarmee hopelijk ook de drempel om op tijd te praten over beginnende schulden. In Nederland bestaan al meerdere organisaties die lessen en lespakketten over financiële kwesties verzorgen in het onderwijs. Naar ons weten is er nog weinig bekend over hoe deze activiteiten effectief bijdragen aan het meer bespreekbaar maken van geldproblemen onder jongeren. Om de effectiviteit ervan te verhelderen en mogelijk te vergroten, bevelen we aan om hier in de toekomst onderzoek naar te doen.
- Een tweede aanbeveling is gericht op jongerenwerkers en sociaal werkers die werken in een onderwijs- en/of wijkcontext, en bij wie jongeren aankloppen met vragen over geldkwesties of (beginnende) schulden. We bevelen aan dat deze jongerenwerkers en sociaal werkers niet alleen één-op-één gesprekken voeren met deze jongeren, maar jongeren ook helpen om hierover met elkaar in gesprek te gaan. Daar waar de individuele gesprekken nodig zijn om jongeren praktische steun te bieden om hogere schulden te voorkomen, leiden gesprekken tussen jongeren mogelijk tot wederzijds begrip en daardoor tot minder schaamte over geldstress en schulden. Mogelijke manieren om deze gesprekken op gang te brengen zijn via educatieve kunstvormen of educatieve spellen, zoals een educatief theater of een escaperoom over schulden. Het idee is dat jongeren die zelf geen schulden hebben via dit soort educatieve activiteiten ook ervaren wat het hebben van schulden betekent zodat zij er makkelijker over in gesprek gaan met anderen. Ook dit kan weer leiden tot meer wederzijds begrip en daarmee minder schaamte om eigen geldstress en schulden op tijd te bespreken.
- Voor jongerenwerkers en sociaal werkers in een wijk- en onderwijscontext zien we daarnaast een centrale rol bij het collectiviseren van individuele verhalen van jongeren met beginnende schulden. Hiermee bedoelen we dat wanneer een professional signaleert dat meerdere jongeren door dezelfde oorzaak schulden krijgen, zij dit dan aankaarten bij beleid en politiek. Mogelijk stimuleert dit beleidsmakers om te zoeken naar een collectieve en structurele oplossing voor de aanpak van geldstress en schulden onder jongeren. Het collectiviseren leidt er in ieder geval toe dat jongeren ervan bewust worden gemaakt dat ze niet de enige zijn met financiële problemen en dat ze niet helemaal alleen zelf 'schuld' hebben.
- In dit onderzoek zagen we dat jongeren niet weten dat ze voor vragen over geldzorgen bij het sociaal werk terecht kunnen én dat zij vragen over financiën alleen stellen aan mensen van wie ze denken dat ze hen met raad en daad kunnen bijstaan. Daarom bevelen we aan dat sociaal werkers, welzijnsorganisaties en gemeenten duidelijker communiceren over welke kennis zij in huis hebben over financiën en beginnende schulden, en welke ondersteuning jongeren op dit vlak bij hen kunnen krijgen. Het bereiken van jongeren vraagt om een zichtbare en proactieve aanpak van professionals naar jongeren toe en een aanpak die gericht is op hun leefwereld. We adviseren professionals en gemeenten daarom om met jongeren in de gesprek te gaan over hoe zij hun kennis en kunde op zo'n manier aan jongeren bekend kunnen maken dat het ook bij ze aankomt.

5. Referenties

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021). *Armoede en sociale uitsluiting*. Den Haag: CBS.
- De Jonge, A. (2022, 28 oktober). Pilot om jongeren met schulden eerder op te sporen. *Binnenlands Bestuur*. Geraadpleegd op 01 februari 2023, van <https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/amsterdam-en-duo-willen-jongeren-met-schulden-eerder-helpen>
- Jungmann, N., & Wesdorp, P. (2017). *Hoe inzichten uit de hersenwetenschap leiden tot een betere aanpak van armoede en schulden*. Platform 31.
- Jungmann, N., Wesdorp, P. & Van Dam, A. (2020). Stress. In N. Jungmann, P. Wesdorp en T. Madern (Red.). *Stress-sensitief werken in het sociaal domein*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum. https://doi.org/10.1007/978-90-368-2433-0_2
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid: Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. SDU-uitgevers.
- Stichting BKR. (2021). *De Schulden Monitor*. BKR: schuldenmonitor2021stichtingbkr.pdf
- Van Lieshout, F., Cardiff, S. & Jacobs, G. (2017). *Actieonderzoek Principes voor verandering in zorg en welzijn*. Assen: Uitgeverij Koninklijke van Gorcum.
- Steenssens, K., Van Regenmortel, T. & Schalk, R. (2017). Kwaliteitsstandaarden voor de ontwikkeling van instrumenten voor het evalueren van empowerment. *Gedrag & Organisatie*, 30(3), 204-229.